

Živý záznam dejín Čechova na Slovensku

A Live Record of Chekhov's History in Slovakia

LINDOVSKÁ, Nadežda a kol. *Hráme Čechova!*

Bratislava : Vysoká škola múzických umení, 2023. 373 s. ISBN 9788081951244.

DÁRIA FOJTÍKOVÁ FEHÉROVÁ

Divadelný ústav Bratislava

Veta „Hráme Čechova!“ nastavuje čitateľa na premisu, že Anton Pavlovič Čechov je pre nás známy dramatik a o jeho inscenovanosti a počte premiér na Slovensku by nemali byť pochybnosti. Zvolanie znie takmer optimisticky a vzhľadom na krátku históriu slovenského divadla azda i sebavedome.

Recenzovaná publikácia s týmto názvom vznikla ako súčasť projektu Vysokej školy múzických umení a jej zostavovateľkou je Nadežda Lindovská. Do malej skupiny autorov a najmä autoriek, uvedených v závere publikácie, sa skromne zaradila v abecednom poradí, hoci by jej vzhľadom na penzum teoretického vkladu, autorstvo koncepcie i počet rozhovorov s tvorcami patrilo prvé miesto. Zároveň treba konštatovať, že ide vskutku o ženský kolektív, jediným mužom v osemčlennej skupine je dramaturg Peter Pavlac. Ďalšími autorkami sú Barbora Cannerová, Vladislava Fekete, Nora Nagyová, Zdenka Pašuthová, Diana Pavlačková a Alexandra Rychtarčíková.

Podtitul knihy *Od Čechova k Čechovovi – inscenačné variácie na slovenských javiskách* dopovedá, čo je jej nosnou témou, ale nevysvetľuje, akým spôsobom je táto téma uchopeaná. V skutočnosti ide o sériu rozhovorov s rôznymi tvorcami, ktorí prišli s Čechovom do kontaktu vo svojej divadelnej profesii, napríklad ako herec, scénograf či režisér, a spolupracovali na významných inscenáciách novodobých dejín slovenského profesionálneho divadla. Podrobnejšie zámery aj štruktúru publikácie rozoberá zostavovateľka v úvode.

Takmer štyristostranová kniha je výsledkom viacročného projektu s názvom „Slovenské divadlo a Čechov: Množina interpretačných prístupov slovenských divadelníkov k inscenovaniu diela svetového dramatika“. Vedúcou bola Nadežda Lindovská, ktorá v rámci projektu vytvorila i ďalšiu publikáciu – študijný materiál, resp. skriptá s názvom *Dramatik Anton Pavlovič Čechov* (2022). Tá obsahuje podrobný životopis Čechova, jeho rodinných príslušníkov, prehľadnú charakteristiku tvorby a tiež pokyny na prvotné čítanie Čechova pohľadom študenta-nováčka. Je to čitateľsky príťažlivá, hoci rozsahom nevelká kniha, napísaná komunikatívnym jazykom, ktorá slúži ako odrazový mostík k ďalšiemu poznávaniu Čechova. Recenzovaná publikácia *Hráme Čechova!* je akoby jej voľným pokračovaním, no už predpokladá určité znalosti Čechovovej tvorby.

Nadežda Lindovská považuje Čechova za „skúšobný kameň profesionálnej vyspelosti“ (s. 7). Jeho dielo je podnetné pre tvorcov, ktorí hľadajú inscenačný kľúč meniaci sa podľa aktuálneho nastavenia spoločnosti, ale i moderných čechovovských interpretácií. Takisto je to druh skúšky pre hercov a herečky, či sú schopní prostriedkami psychologického realizmu preniknúť do hĺbky postavy, alebo naopak, nájsť presvedčivé herecké stvárnenie prostredníctvom grotesky, pohybu, štylizácie.

Kniha sa vyjadruje zrozumiteľným jazykom, ktorý komunikuje s čitateľom na beletristickej úrovni. Akoby Čechov v tomto prípade nebol predmetom odborného výskumu,

ale tretím, neviditeľným, imanentným partnerom v rozhovore. Nie je to však výhrada. Hlboká znalosť Čechova a jeho tvorby, ktorou disponuje Nadežda Lindovská, premenila uznávaného dramatika na človeka, s ktorým sa aj sto rokov po jeho smrti oplatí viesť dialóg.

Lindovskej štúdia *Slovenské divadlo a Čechov (tendencie, osobnosti, interpretácie)*, ktorou sa publikácia otvára, je exkurzom do slovenských inscenácií Čechova. Inscenačnú tradíciu autorka dopĺňa o historické súvislosti, ale aj o svoj hodnotiaci komentár vyplývajúci zo širokých kontextov, ktoré ovláda. Vychádza z dobových recenzií a dopĺňa ich o ďalšie dostupné materiály o dejinách slovenského divadla. Poznámky pod čiarou sa tak stávajú odkazom k rôznym podnetným prameňom. Zámerom štúdie nie je len didakticky a chronologicky vymenovať inscenácie Čechova na Slovensku, rovnako je čitateľ ušetrený životopisných informácií (napokon, tie sú súčasťou už spomínaných skript *Dramatik Anton Pavlovič Čechov*). Lindovská do časového sledu vsunula tiež stručnú analýzu úspechu Čechova v MCHATe a vplyv Moskovského umeleckého divadla na slovenských divadelníkov aj ich inscenačné poetiky. Jednotlivé inscenácie sú zasadené do historického kontextu Slovenska, či už ide o päťdesiate roky, keď sa Čechov presadil vďaka tomu, že bol jedným z mála kvalitných autorov v čase preferovaného uvádzania ruskej drámy, alebo o sedemdesiate roky a inscenovanie Čechova v Divadle na korze, kde síce Lindovská nerekonštruje legendárne inscenácie, ale stavia ich do prehľadných súvislostí dejín slovenského divadla.

Nasledujúca štúdia Zdenky Pašuthovej, ktorej názov *Hráme Čechova: na VŠMU stroho variuje titul publikácie*, by pre čitateľov, ktorí sa chcú dostať k rozhovorom so živými tvorcami, mohla naoko pôsobiť retardujúco. Čechovova tvorba však v dejinách VŠMU zohráva veľkú úlohu najmä tým, že jeho postavy predstavujú „skúšku ohňom“ pre herecké ročníky. Sumarizácia obdivuhodného Pašuthovej výskumu prináša prehľad školských inscenácií najznámejšej Čechovovej štvorice hier, ale aj informácie o ďalších úpravách či adaptáciách. Je to svedectvo o živom, rýchlo sa meniacom svetonázore študentov, ktorí si voľne vyberali

a vyberajú z Čechova témy, ktorými aktuálne žijú, a tým z neho robia svojho súčasníka. Je to dôkaz o ich slobodnom myslení, tvorivom prístupe aj túžbe po generačnej výpovedi, ktorú im veľakrát Čechov ponúkol, najmä ak išlo o čisto študentské, nie pedagogické réžie (tie sa vyznačovali skôr technickou, hereckou presnosťou, ale nie autenticitou). Zaujímavé je, že sa slovo „klišé“ nesie oboma štúdiami i viacerými rozhovormi, reagujúc na stereotypné predstavy o ideálnom inscenovaní Čechova a ich pravidelné porušovanie.

Gros publikácie tvorí osemnásť rozhovorov zoradených v postupnosti od najstarších a najskúsenejších respondentov k mladšej generácii. Režiséri, dramaturgovia a jedna režisérka sa striedajú s hercami a herečkou. Zvláštnu pozornosť si zaslúžia rozhovory s Jozefom Cillerom, Petrom Čaneckým a Alexandrou Gruskovou. Odhaľujú režijný potenciál pri uvažovaní o scéne a kostýmoch, technológiu prípravy, spoločné premýšľanie s režisérom o interpretácii; viaceré myšlienky môžu čitatelia konfrontovať aj v rozhovore s režisérom, s ktorým daný scénograf pracoval. Svetozár Sprušanský vo svojich odpovediach veľmi presne pomenoval témy, ktoré si v inscenáciách stanovil, Ľubomír Vajdička odhalil šírku svojej teoretickej prípravy, Roman Polák pripomenul svojho pedagóga Miloša Pietora. Otázky pre respondentov vychádzajú z ich prvého kľúčového zážitku s Čechovom. Väčšinou ide o literárnu skúsenosť, no mnohí tvorcovia sa vracajú k rôznym zahraničným inscenáciám známym aj v slovenskom kontexte, najmä vďaka festivalu Divadelná Nitra.

Publikácia obsahuje čiernobiele fotografie a dizajnom je pomerne skromná, bez výrazných grafických prvkov. Azda jediným nedostatkom je zvolený font písma pre otázky v rozhovoroch a životopisy respondentov. Strojový typ písma veľkosťou aj rozpalmi medzi písmenami neseď k zvyšku publikácie a napriek odsekom zarovnaným úplne doľava sa zlieva s ostatným textom. Ďalšia grafická pripomienka sa týka „stratenej“ poslednej vety v štúdii Zdenky Pašuthovej (s. 110), ktorá patrila na predchádzajúcu stranu.

Poslednú časť knihy tvoria viaceré súpi-sy. Inscenácie diel Čechova na Slovensku sú

zoradené chronologicky aj podľa uvádzaných titulov, tu dominujú hry *Čajka* a *Tri sestry*, ale i jednoaktovky. Doplnkom sú adaptácie Čechovových próz, pri ktorých je uvedený popri názve predlohy aj názov inscenácie. Publikáciu uzatvára anglické resumé, životopisy autorov a autoriek, súpis literatúry a napokon menný register.

Slovenské profesionálne divadlo má za sebou prvú storočnicu a patrilo by sa mať súbor publikácií hodnotiacich jeho vývin a inscenačnú tradíciu. V súčasnosti však v mnohých témach existujú len parciálne výskumy, roztrieštené v zborníkoch a štúdiách. Publikácia *Hráme Čechova!* prináša vďaka rozhovorom s tvorcami pútavý a naprieč divadelnými profesiami sa prelínajúci pohľad na vybrané inscenácie nedávnej minulosti. Vďaka

dvom obsažným štúdiám o profesionálnych i študentských inscenáciách ide o skutočne ucelený pohľad na Čechova na slovenských javiskách, ktorý tu dosiaľ chýbal. Prepojenie teatrologického výskumu s umeleckým – dialogickým výstupom dokazuje pretrvávajúcu aktuálnosť Čechovovho diela: aj po sto rokoch sa k nemu tvorcovia a tvorkyne stále vracajú a hľadajú nové spôsoby interpretácie. Osobné odhalenia tvorivých princípov odkrývajú ďalšie stránky pohľadu na Čechova, ktoré môžu teatrologickému výskumu ostať skryté. Obsahom i podobou publikácia ďaleko presahuje pôdu Divadelnej fakulty VŠMU, pre ktorú bola pôvodne určená. Patrí do knižnice každého „čechov-fila“ i všetkých vášnivých divadelníkov a divadelníčky so záujmom o dejiny slovenského divadla.